

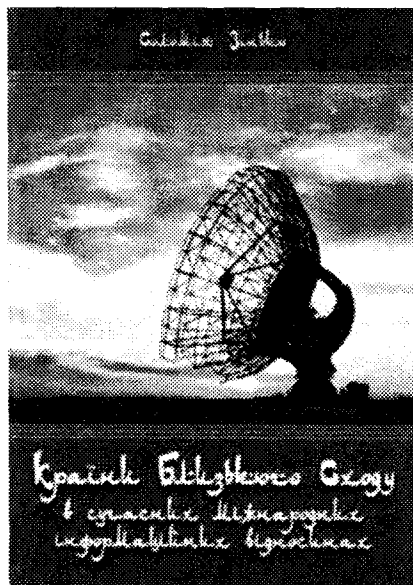
РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ С.Ю. ЗІНЬКО «Країни Близького Сходу в сучасних міжнародних інформаційних відносинах»

Зінько Соломія. Країни Близького Сходу в сучасних міжнародних інформаційних відносинах. – Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів: Ліга-Прес, 2009. – 364 с. – Наклад 300 пр. Рекомендовано до друку вченою радою Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол № 4/7 від 1.07.2009 р.).

Рецензенти: *Жангожа Р.Н., д. політ. наук, провідний науковий співробітник Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України; Коваль І.М., д. політ. наук, директор Інституту соціальних наук Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова; Парахонський Б.О., д. філософ. наук, завідувач відділу глобальної безпеки та європейської інтеграції Національного інституту проблем міжнародної безпеки при РНБОУ; Соєнін О.В., д. політ. наук, професор кафедри управління суспільним розвитком Національної академії державного управління при Президентіві України.*

На початку ХХІ століття глобалізаційні та інформаційно-комунікаційні процеси охоплюють практичні всі сфери життєдіяльності сучасного світу. Процеси глобалізації в різних країнах світу мають як спільні параметри, так і певні регіональні та субрегіональні особливості. З огляду на ту обставину, що із 25 країн „Великого Близького Сходу” лише 3 є не арабськими – Туреччина, Іран та Ізраїль, – у сучасних сходознавчих дослідженнях майже як синоніми вживаються терміни “Арабський Схід” та “Близький Схід”. У політичній площині арабський світ, який займає 90% території близькосхідного регіону, є досить нестабільним через низку факторів: розповсюдження ісламського фундаменталізму, арабсько-ізраїльська конфронтація, високі темпи зростання населення, нестача водних ресурсів, гонка озброєнь, значні контрасти в рівні економічного розвитку тощо.

Іслам здійснює визначальний вплив на всі сторони суспільного та індивідуального життя в арабському світі. Іслам як ідеологічне підґрунтя арабо-мусульманського світогляду виконує такі функції в сучасному арабському соціумі, як формування картини світу і місця в ньому арабів, політична ілюзійно-

компенсаційна, емоційно-психологічна, комунікативно-інтегративна та екзистенційна парадигми існування арабської спільноти. Новітні інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) дозволяють отримати необхідну інформацію з будь-якої відстані в реальному режимі часу і швидко ухвалювати рішення. В умовах глобальної економіки державні кордони нестримно розмиваються, а конкуренція національних техніко-економічних потенціалів різко загострюється. Інформаційні технології, зокрема глобальна мережа Інтернет, зв'язують різноякісні технології, структури, вузли, системи в об'єднане комунікативно-функціональне середовище.

Дедалі більшу роль інформаційно-комунікаційні технології відіграють у міждержавних відносинах, впливаючи на прийняття зовнішньополітичних рішень. У сучасному світі визначальними стають два діалектично пов'язані між собою процеси – глобалізація та інформаційна революція. В результаті зростання взаємозв'язку та взаємозалежності між державами відбувається активізація політичної діяльності суб'єктів міжнародного життя, спрямована на реалізацію власних національних інтересів.

З одного боку, близькосхідний напрям зовнішньої політики України є надзвичай-

но перспективним як у політичному, так і в економічному вимірах, а з другого – є досить специфічним і потребує врахування всіх особливостей близькосхідного регіону: політичних, соціальних, економічних, культурних, цивілізаційних та інформаційно-комунікаційних. Сьогодні концепція розбудови близькосхідної політики України перебуває у стадії постійного розвитку і формування з боку різних державних і громадських структур. Але до цього часу цей процес відбувається досить спорадично і фрагментарно. Незначні сили українських сходознавців-політологів розпорочені і некоординовані. Сьогодні ми ще не можемо говорити про регулярну співпрацю української дипломатії та українських вчених-дослідників на близькосхідному напрямку.

Разом з тим протягом останніх років в Україні з'явилася низка фундаментальних праць, у яких досліджуються різні аспекти міжнародних відносин на Близькому Сході. Серед цих праць хотілося б згадати монографію В.О. Шведа „Близькосхідний регіон у сучасних стратегіях трансатлантичної спільноти” [1], колективні монографії „Близький Схід: міжнародна безпека, регіональні відносини та перспективи для України” [2] та „Азійський напрям зовнішньої політики України: проблеми і перспективи. Аналітичні оцінки” [3], збірник статей Алли Захарченко „Арабсько-ізраїльський конфлікт: проблеми врегулювання на сучасному етапі” [4] та інші.

Значний внесок у розвиток сучасного українського сходознавства зробила молода і талановита львівська дослідниця, науковий співробітник Одеського філіалу НІСД Соломія Юрїївна Зінько, опублікувавши на цей час дві монографії. У другому числі журналу „Східний Світ” за 2007 рік [5] опублікована моя рецензія на монографію Соломії Зінько „Іслам у сучасній світовій політиці”. І ось сьогодні ми маємо вже другу її монографію – „Країни Близького Сходу в сучасних міжнародних інформаційних відносинах”.

Монографія присвячена дослідженню інформаційного виміру сучасних міжнародно-політичних процесів у близькосхідних країнах в умовах формування глобального інформаційного суспільства, зокрема розглядається вплив інформаційної революції на розвиток близькосхідного інформаційного сере-

довища, застосування інформаційно-пропагандистських операцій у близькосхідних конфліктах, аналізуються особливості інформаційного забезпечення зовнішньої політики близькосхідних, переважно арабських, країн. Особливий наголос зроблено на еволюції близькосхідного кібертероризму та аналізі засобів ведення інформаційних операцій. Значна увага в монографії приділяється дослідженню публічної дипломатії і ролі великих держав у близькосхідному інформаційному середовищі, аналізу інформаційних стратегій близькосхідних діаспорних спільнот у Європі та США, присутності України у близькосхідному інформаційному середовищі.

Автор розглядає поставлені проблеми в максимально широкому діапазоні глобальних процесів, що охоплюють сучасний цивілізаційний і соціально-політичний простір Близького Сходу. Аналізуючи інформаційно-комунікативні аспекти міжнародних відносин мусульманських країн, автор показує, що системноутворюючою складовою міждержавних відносин є інформаційне середовище, від характеру якого залежить ефективність реалізації політики тієї чи іншої держави.

У роботі С. Зінько розглядається проблема включення близькосхідного регіону у сучасні глобалізаційні процеси, зокрема через таку її важливу складову, як інформаційно-комунікаційна. Такий підхід становить надзвичайний інтерес як для фахівців-близькосхідників, так і для дослідників інформаційних процесів сучасного світу.

Вищезазначені основні аспекти роботи С. Зінько набувають особливої актуальності сьогодні, коли проблема взаємодії східної і західної цивілізацій, зокрема в інформаційній сфері, стала однією з основних проблем сучасної міжнародної політики. Особливу актуальність дослідження С. Зінько становить для України, зважаючи на наявність у нашій державі значної мусульманської спільноти, яка зазнає інформаційних впливів як з боку близькосхідних держав, так і з боку мусульманських діаспор у Європі. Окрім того, актуальність дослідження національних інформаційно-пропагандистських стратегій країн Близького Сходу полягає в необхідності їхнього врахування при формуванні близькосхідної політики України.

Новизна монографії С. Зінько, на наш погляд, полягає в тому, що автор вводить в

активний науковий обіг поняття зі сфери інформаційної політики та інформаційних технологій, які до цього часу практично не зустрічалися в широкому вжитку в українській сходовознавчій літературі: *кібертероризм, кібервійни, кіберполітика, кіберпростір, медіаполітика, ноополітика, мережева політика*.

У роботі наводиться перелік близько 1390 використаних переважно англomовних джерел, праць мусульманських і західних авторів. Використана література включає міжнародно-правові акти, монографії, періодичні видання та інтернет-публікації. Переважна кількість використаних джерел вперше вводиться до наукового обігу в українській близькосхідній історіографії. Наукова обробка джерел і літератури проведена глибоко і професійно.

На нашу думку, структура монографії достатньо обґрунтована і логічно побудована: розгляд поставленої проблеми поетапно здійснюється на різних рівнях – від глобального й універсального до регіонального, субрегіонального і локального. Монографія насичена вдало підібраним фактичним матеріалом; його викладення супроводжується стислими, але достатніми та оригінальними висновками наприкінці кожного розділу та роботи в цілому.

Розглядаючи у **першому розділі** (с. 8–25) теоретичні аспекти дослідження міжнародних інформаційних відносин на Близькому Сході, С. Зінько вказує на стратегічну роль близькосхідної інформаційної сфери у підвищенні ефективності ідеологічно-пропагандистської діяльності держав регіону і формуванні громадської думки на Близькому Сході. У розділі проаналізовані концептуальні положення праць вітчизняних, близькосхідних і західних дослідників щодо окремих аспектів функціонування регіонального медіа- і кіберпростору, а також можливість верифікації західних загальнотеоретичних концепцій у контексті близькосхідного інформаційного середовища.

Автор переконливо доводить, що інформаційна революція сприяє виходу на близькосхідну арену нових гравців, насамперед недержавних, спричиняючи “зростання ерозії суверенітету традиційних близькосхідних урядів та фрагментації регіональних структур”. Як слушно зазначає автор,

врахування цих процесів має важливе значення для запровадження нових принципів української зовнішньої політики у близькосхідному регіоні.

С. Зінько виокремлює кілька підходів до трактування ролі інформаційних технологій у близькосхідному середовищі та ролі країн Близького Сходу у процесі формування глобального інформаційного простору. На нашу думку, цілком обґрунтованим є висновок автора про те, що новітні інформаційні технології трансформують відносини між державами, сприяють виходу на міжнародну арену нових гравців: суспільних рухів, фінансово-промислових груп та релігійно-політичних спільнот, а також впливають на сучасні міжнародні відносини, включаючи трансформацію ролі держави.

Другий розділ монографії (с. 26–53) присвячений розгляду сучасних міжнародних інформаційних відносин на Близькому Сході в історичній ретроспективі. У цьому розділі, використовуючи багатий фактологічний матеріал, на високому професійному рівні С. Зінько аналізує ідеологічні та політичні засади формування близькосхідного інформаційного середовища, релігійну складову інформаційної політики близькосхідних держав, етнолінгвістичні аспекти інформаційної політики, а також досліджує історичну традицію панарабізму в ідеологічно-пропагандистському контексті та роль концепції панісламізму у формуванні осередків інформаційно-пропагандистської діяльності на Близькому Сході.

На наш погляд, у цьому розділі автор обґрунтовано доводить релігійну та етнолінгвістичну детермінованість близькосхідного інформаційного простору, підкреслюючи зв'язок між формуванням інформаційного суспільства на Близькому Сході і поступом мусульманської цивілізації. На прикладі палестинсько-ізраїльського конфлікту автор демонструє вплив конфліктості на архітектуру міжнародних відносин у близькосхідному регіоні, що, зокрема, проявляється в інформаційному протисторстві та пропагандистській активності сторін. Не викликає сумніву думка автора про те, що етнолінгвістична та релігійна складові виступають такими ж важливими чинниками інформаційної політики на

Близькому Сході, як і стан розвитку інформаційних технологій.

У третьому розділі (С. 54–119) С. Зінко досліджує вплив інформаційної революції на розвиток близькосхідного інформаційного середовища в результаті поширення інформаційно-комунікаційних технологій на Близькому Сході. Автору вдалося детально дослідити такі важливі аспекти близькосхідного інформаційного середовища, як роль регіональних медіа у формуванні близькосхідного інформаційного середовища, функціонування кіберпростору як фактору полісуб'єктності інформаційного простору. Особливе значення і цінність для України має проведений автором глибокий аналіз досвіду близькосхідних країн у сфері контролю над інформаційними потоками.

Розвиток арабського медіа-простору С. Зінко умовно поділяє на три основні етапи, стверджуючи, що інтенсивний розвиток ІКТ розпочався у близькосхідному регіоні на порозі ХХІ століття, коли почалися інтенсивне застосування інтернет-технологій і повернення провідних арабських ЗМІ з європейських країн у близькосхідний регіон. Автор, зокрема, зазначає, що новим інструментом інформаційного впливу в регіоні і за його межами став ісламський Інтернет, яким в основному володіють Катар, КСА та ОАЕ. Впливовість телеканалу “Al-Jazeera” автор пов'язує із зростанням пан-ісламської ідентичності в арабському світі. С. Зінко прогнозує поширення швидкими темпами новітніх інформаційних технологій у близькосхідному регіоні протягом наступних 15 років.

Значну увагу автор приділяє ролі регіональних медіа, зокрема сателітарного телебачення, у формуванні близькосхідного інформаційного простору. На думку автора, важливим елементом виступає кіберпростір як фактор поліваріантності міжнародних інформаційних відносин на Близькому Сході. Автору також вдалося розкрити механізм феномену „малих ЗМІ”, який використовується в регіональних військово-політичних конфліктах.

У четвертому розділі (с. 120–152) С. Зінко приділила увагу дослідженню інформаційно-пропагандистської складової близькосхідних конфліктів, зокрема використання інформаційно-психологічного протиборства у палестинсько-ізраїльському та лівансько-

ізраїльському конфліктах. Особливий інтерес представляє аналіз автора інформаційно-психологічних засад діяльності коаліційних військ і сил опору в Іраку, а також взаємодії нових і традиційних гравців («Хизбалла», ХАМАС, Аль-Каїда) у близькосхідному інформаційному середовищі.

На основі проведеного дослідження ліванського конфлікту (2006 р.), операції “Литий свинець” у секторі Газа та подій в Іраку автор приходиться до висновку, що однією з найважливіших складових цих конфліктів виступає інформаційно-психологічна війна, основною метою якої є створення власного позитивного іміджу та негативного образу супротивника. Важливим є висновок автора про те, що інформаційно-технологічний прогрес не завжди асоціюється з розвитком демократії чи економічним лібералізмом. Автор переконливо доводить, що вільні інформаційні потоки не лише сприяють утвердженню демократії, а й можуть використовуватися для проведення підливних операцій, посилення конфронтації, радикалізму та експансіонізму.

Серед висновків до четвертого розділу привертає увагу думка автора про те, що технологічний прогрес не завжди є результатом розвитку демократії, оскільки ІКТ можуть використовуватися гравцями, яких важко запідозрити у відданості демократичним цінностям.

У п'ятому розділі (с. 153–238), розглядаючи особливості інформаційного забезпечення зовнішньої політики країн Близького Сходу, С. Зінко аналізує низку чинників, які формують ці особливості: ісламський чинник, інформаційно-пропагандистські аспекти зовнішньополітичної діяльності близькосхідних акторів, інформаційний вимір “близькосхідизації” зовнішньої політики країн Південно-Східної Азії, Магрибу і Туреччини, інформаційне забезпечення зовнішньої політики регіональних гравців, інноваційні моделі інформаційного забезпечення держав-реформаторів, формування інформаційної складової зовнішньополітичного курсу держав-аутсайдерів.

Глибокий і всебічний аналіз особливостей інформаційного забезпечення зовнішньої політики арабських держав дає автору підставу поділити їх на 3 категорії: регіональні гравці: Іран, Саудівська Аравія, Єгипет; держави-реформатори: Кувейт, ОАЕ, Бахрейн, Катар; країни-аутсайтери: Оман і Ємен.

Автор робить висновок про те, що близькосхідний регіон не тільки виступає реципієнтом інформаційних потоків із країн Заходу, а й здійснює власну інформаційну політику. На думку автора, у короткотерміновій перспективі КСА, ОАЕ і Катар залишатимуться домінуючими продуцентами арабської та ісламської медіаполітики. При цьому автор прогнозує, що ісламський проєкт очікує глибока трансформація ціннісної парадигми, наслідком якої може стати модифікація суспільств у напрямку гуманізації ісламу і модернізації ісламської ідеології.

Своє дослідження С. Зінько завершує шостим розділом (с. 239–283), в якому розглядає публічну дипломатію США і західноєвропейських держав у близькосхідному інформаційному середовищі. У цьому розділі автор також досліджує інформаційні стратегії близькосхідних діаспорних спільнот у Європі та США. На думку автора, провідні країни світу (США, Велика Британія і Франція) здійснюють публічну дипломатію у регіоні переважно за рахунок зовнішнього мовлення. За спостереженням автора, вплив діаспорних спільнот на формування близькосхідного інформаційного простору зазнав якісних трансформацій.

Окрема увага приділена аналізу присутності України в близькосхідному інформаційному просторі. На основі проведеного дослідження автор робить висновок про необхідність створення мережі інформаційних представництв України у близькосхідних, зокрема арабських, країнах з метою забезпечення у цих країнах національних інтересів нашої держави. Автор рекомендує українським медіаструктурам налагодити стабільну співпрацю з провідними інформаційними близькосхідними агенціями та впливовими ЗМІ, здійснювати постійний моніторинг близькосхідних медіа.

Монографія Соломії Зінько завершується узагальненнями дослідженого матеріалу, обґрунтованими й аргументованими висновками, реалістичними прогнозами, конструктивними пропозиціями і рекомендаціями (с. 284–288).

Даючи загальну оцінку монографії, слід віддати належне великій, важливій і надзвичайно актуальній науково-дослідницькій роботі Соломії Зінько. Передусім слід зазначити, що автор глибоко і професійно

здійснила наукову обробку джерел і літератури. Метод історичного викладення, застосований автором, вдало комбінується з логічним аналізом явищ, теоретичні узагальнення і висновки органічно впливають з конкретно-історичного аналізу.

Праця С. Зінько заслуговує на особливу увагу з огляду на актуалізацію процесу впливу міжнародного інформаційного простору на розвиток міждержавних відносин і формування зовнішньої політики окремих країн на Близькому Сході. Для України, яка постійно перебуває в інформаційному полі Росії, надзвичайно важливим є врахування досвіду політичних партій, громадських рухів, фінансово-промислових груп та релігійно-політичних спільнот у країнах Близького Сходу у здійсненні інформаційно-психологічних операцій і протидії їм.

Проведене Соломією Зінько дослідження ролі держав Близького Сходу у глобальному інформаційному середовищі, а також їхніх національних інформаційно-пропагандистських стратегій має прикладне значення при формуванні зовнішньополітичної стратегії України на Близькому Сході.

В результаті проведеного дослідження були отримані наукові результати, які мають важливе як теоретичне, так і практичне значення. На наш погляд, представлена монографія Соломії Зінько має велику практичну цінність, оскільки дослідження інформаційного виміру сучасних міжнародно-політичних процесів у близькосхідних країнах пов'язується в роботі із присутністю України в інформаційному просторі цих країн та необхідністю врахування інформаційних стратегій близькосхідних держав у політиці України на Близькому Сході. В цілому монографія Соломії Зінько є оригінальним, самостійним дослідженням аналітичного характеру, яке засвідчує високий фаховий рівень автора і може використовуватись у процесі формування зовнішньої політики України та налагодженні міждержавного діалогу нашої країни з державами близькосхідного регіону.

Автору вдалося реалізувати ті завдання, які вона поставила перед собою в дослідженні. Робота відзначається актуальністю, новизною, глибоким та аргументованим аналізом складних процесів у сфері інформаційного забезпечення зовнішньої політики близькосхідних держав, обґрунтованими та

переконливими висновками, прогнозами і рекомендаціями. Монографія Соломії Зінько помітно розширює нашу уяву про досліджувану проблематику і є значним внеском у сучасні українські близькосхідні дослідження, висвітлюючи надзвичайно важливі і допоки малодосліджені інформаційні аспекти міжнародних відносин на Близькому Сході в умовах формування глобального інформаційного суспільства.

Дослідження Соломії Зінько може бути використане українськими дипломатичними службами і місіями, акредитованими в країнах Близького Сходу, викладачами вищих навчальних закладів при розробці спеціальних курсів із проблем сучасних міжнародних відносин на Близькому Сході. Монографія Соломії Зінько має важливе практичне значення і може бути рекомендована студентам, аспірантам, викладачам і політологам-міжнародникам, широкому колу спеціалістів та експертів, які цікавляться сучасними міжнародними відносинами у близькосхідних країнах.

Відомості про автора: *Зінько Соломія Юріївна* – науковий співробітник Одеського регіонального філіалу Національного інституту стратегічних досліджень, аспірант факультету міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка. Автор 15 наукових публікацій в українських, російських, польських та фінських виданнях, а також монографії “Іслам у сучасній світовій політиці” (2005). Тема-

тика досліджень С. Зінько охоплює публічну дипломатію близькосхідних держав, інформаційно-пропагандистське забезпечення близькосхідних конфліктів, інформаційні стратегії близькосхідних діаспорних спільнот у Західній Європі та США.

*E-mail: lady.solokha@gmail.com
тел. 0-97-121-52-50*

*Повний текст монографії розміщено на сайті Одеського філіалу НІСД
<http://www.niss.od.ua/zbirku.html>*

Використані публікації:

Швед В.О. Близькосхідний регіон у сучасних стратегіях трансатлантичної спільноти: Монографія. Київ, 2006.

Близький Схід: міжнародна безпека, регіональні відносини та перспективи для України: Монографія / Рада нац. безпеки і оборони України, Нац. ін-т проблем міжнар. безпеки; відповід. редактор Б.О. Парохонський. Київ, 2008.

Азійський напрям зовнішньої політики України: проблеми і перспективи. Аналітичні оцінки: Монографія / В.О. Швед [та інші]; за ред. В.О. Шведа. Київ, 2008.

Захарченко Алла. Арабсько-ізраїльський конфлікт: проблеми врегулювання на сучасному етапі: зб. статей / А.М. Захарченко. Одеса, 2009.

Волович О.О. Іслам у сучасній світовій політиці. Замітки на полях монографії Соломії Зінько // Східний світ, № 2, 2007.

О.О. Волович